

Módszertani megjegyzések „Jugoszlávia éghajlata, növényzete és vízrajza (5. osztály)” című anyag tanításához

Az új tanterv új követelmények elé állított bennünket földrajz tanárokat is. Feladatunknak tekintettük a vegyestípusú óra hagyományos, formális szerkezetének átdolgozását a tanulói aktivitásra, az önálló tevékenységre való nevelés szempontjából.

A napló beírása előtt „gondolkodtató kérdést” adtunk fel eddig a tanulóknak. Hamarosan ez sablonossá vált. Szinte minden óra így kezdődött: „Míg a naplóba beírok, oldjátok meg ezt a feladatot...” stb.

Másféle órakezddel kísérleteztünk:

Osztályfoglalkoztató számonkérés. A kérdések az előző óra anyagához kapcsolódnak. A kérdésekkel előkészítjük az önálló feleletet.

Más alkalommal feladatlapokon az egész osztály fogalmakat határoz meg, melyeket az új anyag tárgyalásánál felhasználhatunk.

A tankönyv, a munkafüzet egy-egy kérdését is megoldathatjuk önállóan. Felismer-tethetünk diaképet, vagy grafikont, diagramot elemez-tethetünk, melyet majd az új anyag feldolgozásánál felhasználhatunk.

Nagyon élénkíti óráinkat, ha versenyszerű rövid topográfiai tájékozódással kezdjük meg az órát.

Az órakezés változatossá tételével párhuzamosan a számonkérés, ellenőrzés változatait kerestük. A szóbeli ellenőrzést, mint „korszerűtlen ellenőrzési formát” mi sem számoltuk fel. Vitattuk azonban, hogy elegendő-e a jeles osztályzathoz az, ha a tanuló a megtanult leckét hibátlanul elmondja? A felelet csak reprodukzív teljesítményre korlátozódik, — másrészt, hogyan értékeljük a megfigyelt tanuló egész órai munkáját, mikor zárjuk le az osztályzatot? Törekvéseink arra felé irányulnak, hogy a tanulók értékelése kiterjedjen szóbeli, írásbeli, rajzos teljesítményére.

Az óra végi osztályozásnál eleinte fenn állt az a veszély, hogy a tanár elfelejtett óra végén osztályozni, vagy pedig óra közben feledkezett meg a megfigyelendő tanulókról. Így osztályozási még kevésbé volt reális, mintha lezárta volna a szóbeli felelés után. Eljutottunk odáig, hogy a szóbeli feleleten kívül az osztályozásnál figyelembe vesszük a különböző teljesítmény formákat is.

A számonkérés, ellenőrzés néhány változata:

a) Egy-egy vegyestípusú órán 2–3 tanulót jelölünk ki, akiknek munkáját értékelni akarjuk. Az osztályfoglalkoztató számonkérés után egyik tanuló feladatlap kitöltését kapja, a másik mágnes táblán, vagy terepasztalon dolgozik, a harmadik szóban felel. Hogy az egész osztály aktivitását biztosítsuk, a tanulók a szóbeli feleltre figyelnek, mert a hibát nekik kell észrevenni és kérdésekkel javítani. Először a szóbeli feleletet értékeljük, de nem zárjuk le az osztályzatot, ennek a tanulónak kell majd elsőnek elbírálni a mágnes táblai munkát is. A mágnes táblán dolgozó tanulónak viszont szóban is meg kell indokolnia munkáját, majd az asztalon levő képek, vagy térképjelek, vagy kőzetek kiválogatása lesz a feladata. A feladatlapot kitöltő tanuló munkáját az egész osztály bírálja, majd ennek a tanulónak társai tesznek fel kérdést az anyaggal kapcsolatban. Mivel a felelők tudását több oldalról megvizsgáltuk, mindhárom tanuló osztályzatát lezárhatjuk. Az osztályzatokat azonban csak óra végén írom be a naplóba és ellenőrzőbe, adminisztrációs munka elvégzésével az óra logikai menetét nem szakítom meg.

Ha a három tanuló közül valamelyiknek feleletet kétes, alkalmat adunk neki arra, hogy óra közben javítson.

b) A számonkérésnek másik változata: Az osztály feladatlapot tölt ki 5 perc időtartam alatt. Majd kicserélik egymással a lapokat, a szomszéd javít és aláírásával látja el a javítást. A lapokat beszedve, a javítást is értékelem pontozással. Két vagy három tanuló feladatlapját azonnal közösen javítjuk és értékeljük. Ezek más feladatot is kapnak az új anyag tárgyalásánál, majd az összefoglalásnál és munkájukat óra végén értékeljük. Kezdetjük az órát diaképek, vagy más képek felismertetésével és ha a kép földrajzi mondanivalóját helyesen elemzi a tanuló, azt is értékelhetjük. A 7–8. osztályokban előre kiadott megfigyelési szempontok alapján tartott kis beszámolókat is osztályozzuk.

c) Az új tankönyvek és munkafüzetek megjelenése megkönnyítette munkánkat. A tankönyv már nemcsak az otthoni tanulás eszköze, hanem az új anyag tárgyalásához nélkülözhetetlen segédeszköz. Nagyszerűen tudjuk használni az oktatási folyamat különböző mozzanataiban. Az egyszerűbb feladatokat önállóan is meg tudják oldani szinte hiba nélkül a leggyengébb tanulók is.

A tankönyv használatának néhány módszere:

A szöveg feldolgozása önállóan. Pl. Megkapod a feleletet erre a kérdésre, ha a tankönyv 25. oldalának harmadik bekezdését elolvasod. — Valamennyien csendben olvasnak. Utána megbeszéljük, mit olvastak?

Csoport munkával is feldolgoztathatunk egy-egy részt. Pl. Észak-Amerika természetes növényzete és állatvilága tanításakor 4 csoportra osztottuk fel a tanulókat. Minden csoport más-más feladatot kapott. Egy-egy csoport közösen oldotta meg a feladatot és egy tanuló beszámolt a megoldásról. A megbeszélésbe az egész osztály bekapcsolódott.

Földrajzi jelenségeket ábrázoló képeknél önálló elemzéseket is végeztünk az új anyag tárgyalásánál már az 5. osztály második félévétől.

Az óra összefoglaló részénél alkalmazott eljárások. A tankönyv összefoglaló kérdéseit különböző módon használjuk fel. Pl. Borítékból kérdéseket húznak és a számozás sorrendjében felelnek rá.

Máskor egymásnak teszik fel a kérdéseket és mindig az kérdez, aki a legjobb választ adta.

Összefoglaláshoz is használtunk diát, felismerttünk képeket, melyeket az elemzéseknél nem használtunk.

Csoportokra osztva a tanulókat néhány perces versenyt is rendeztünk a földrajzi fogalmak rövidebb, legtalálóbbs megfogalmazásáért. A nyertes csoport az volt, ahonnan a legtöbb helyes megfejtést hallottuk.

A következő vázlatban egy *versenytípusú órának felépítését* mutatjuk be, melyben az említett módszeres eljárások közül néhányat sikerrel alkalmaztunk.

JUGOSZLÁVIA ÉGHAJLATA, NOVÉNYZETE ÉS VÍZRAJZA

Oktatási cél: Ismerjék meg a tanuló Jugoszlávia két fő éghajlati területét; a különböző éghajlati területeken kialakult természetes növénytakarót; folyóit és azok gazdasági szerepét.

Nevelési cél: Összefüggések, kölcsönhatások keresése, megláttatása.

1. Rendtartó intézkedések

2. Osztályfoglalkoztatás:

Mikor tagolt egy tengerpart?
 Hogyan keletkeztek a mészkőhegységek?
 Soroljatok fel néhányat!
 Mit nevezünk víznyelőnek?
 Dolinának?
 Hogyan keletkezik a cseppkőbarlang?
 Hol tanultunk ilyenekről?

3. Számonkérés:

a) felelő: Jugoszlávia lakóiról és az Adriai tengerpartról

Osztályfoglalkoztatás: Az Adriai-tenger melletti mészkőhegységek jellemzése

b) felelő: Az ország belsejét borító középhegységekről és alföldjeiről

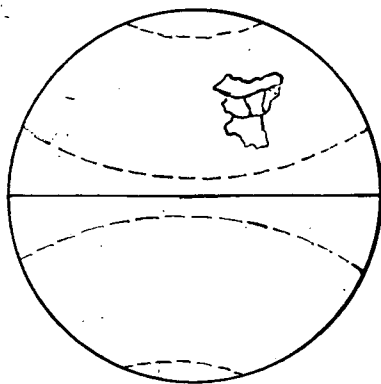
4. Célkitűzés:

Jugoszláviával való ismerkedésünket éghajlatának, természetes növényzetének és vízrajzának megismerésével folytatjuk.

5. Az új anyag tárgyalása:

Jugoszlávia éghajlata:

Melyek az éghajlati övek a Földön?

Amíg a munka folyik, addig a tanulók az éghajlati övek rövid jellemzését adják.

Tehát mely tanult országok fekszenek a mérsékelt övben?

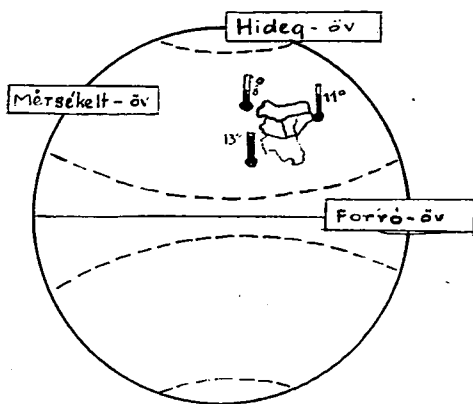
Megbeszéljük Csehszlovákia, Magyarország, évi középhőmérsékletét.

A fogalmak kis kartonlapra fel vannak írva. A kérdéseket a naplóba írás előtt osztom ki a tanulók között.

A mágnes táblán előre elkészített kör van, amely a Földet ábrázolja. A mérsékelt öv területén három ország (Csehszlovákia, Magyarország és Jugoszlávia) kicsinyített sablonját helyeztük el.

A válasz után a tanulók felrakják az éghajlati övek írását a mágnes táblára.

Az év elején tanult anyag felelevenítése. Kis hőmérők kerülnek fel a mágnes táblára az illető országok mellé. A higanyszálak magassága mutatja a középhőmérsékletek értékeit. (8, 10)
 Tanári közlés

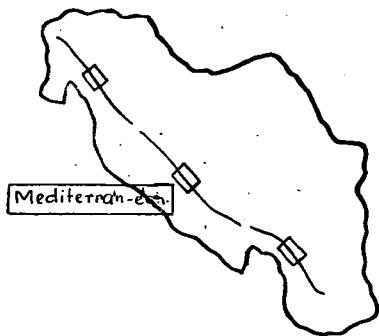
Jugoszlávia évi középhőmérséklete 13 fok.
Miért melegebb Jugoszlávia éghajlata, mint hazánké?

A három ország középhőmérsékleti értékéből milyen következtetést vonhatunk le a hőmérséklet alakulására vonatkozólag.

Mivel Jugoszlávia É-D irányú kiterjedése aránylag nagy, ezért Jugoszlávián belül is van különbség.

Mely területe lesz melegebb?

Jugoszlávia melegebb tája a tengerpart. Ez a terület kapja az év folyamán a legtöbb napsugarat. A nyár itt forró, a tél pedig enyhe, a csapadék ősszel és télen esik – az ilyen éghajlatú területet *mediterrán éghajlatnak* nevezzük.

Beszélgető módszer

A tanulók gondolkodására, következtetési képességére építve.

Fogalomalkotás

A mágnes táblára Jugoszlávia térképe a Dinári hegységgel fel van rajzolva. A Dinári hegységtől Ny-ra felkerül a mediterrán éghajlat.

A csapadéktérképről a tanulók leolvassák, hogy Jugoszlávia egyes tájain mennyi csapadék esik.

Melyik irányú szél szállítja a csapadékot?

Miért esik több csapadék a tengerparton mint a szárazföld belsejében?

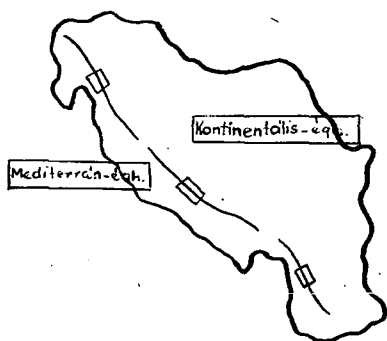
A Dinári hegység az enyhítő légáramlatokat is részben felfogja.

Ezért télen a Dinári-hegységtől K-re már hideg lesz tél és kevés csapadék esik.

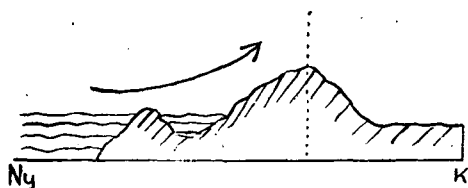
Éghajlati választó.

A Dinári-hegységtől K-re a nyár forró, a tél hideg, a csapadék kevés.

Ilyen a kontinentális éghajlat.

A füzetben levő 1. pont, önálló feladatként való megoldása

Tanári segítséggel részben önállóan

Önálló gondolkodásra készítő kérdések.

Tanult anyag felelevenítése

A mágnes táblára felkerül, hogy kontinentális éghajlat.

Közben három tanuló munkáját ellenőrzöm értékelés céljából.

Az önálló munka közös ellenőrzése a táblán levő rajz segítségével történik. (Egy tanuló oldja meg a feladatot.)

Természetes növényzet

A természetes növénytakaró kialakulását mely földrajzi tényezők befolyásolják?

Melyek az éghajlati területek? (mediterrán, kontinentális) Hazánk éghajlata? (kontinentális)

Mediterrán éghajlat növényeinek felsorolása.

Ezek a növények örökzöldek. Mit jelent?

Felelevenítjük hazánk természetes növénytakarójáról tanultakat és ebből következtetünk Jugoszlávia kontinentális éghajlatú területének növényzetére.

Egy tanuló a mágnes táblán a megfelelő helyre felrakja a jeleket.

Dia-képekkel szemléltetem a jellegzetes mediterrán növényeket.

Egy tanuló a mágnes táblán a megfelelő helyre ismételtén felrakja a jeleket.

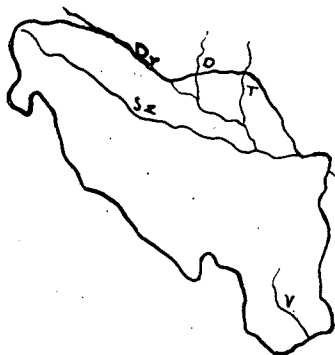
Fogalom tisztázása

Jugoszlávia folyói

1. kártya: Mely folyó köti össze hazánkat a szomszédos országokkal?
2. kártya: A Duna torkolatának jellemzése.
3. kártya: Adriai tengerbe ömlő folyók jellemzése
4. kártya: Jugoszlávia folyóinak gazdasági jelentősége

Kiosztom a kártyákat, ahol Jugoszlávia folyóival kapcsolatos kérdések vannak. A kérdések sorrendje a feldolgozás menetét adja.

Melyek Jugoszlávia folyói?

A tanulók önállóan, térkép segítségével dolgoznak. (Három tanuló munkájának értékelése ponttal.)

Ellenőrzés: a táblán levő vaktérképbe a tanulók beírják a folyók neveit. 16 diakép vetítése. Minden diaképhez magánó segítségével magyarázó szöveg és zenei aláfestés.

6. Összefoglalás: keretében dolgoztam fel „A tengerpart” c. olvasmányt.

7. Házi feladat: 162–164.

BALLAI ANTALNÉ — DR. VARGHA LÁSZLÓ

Tanárképző Főiskola, Nyíregyháza

„Afrika lakossága” az általános iskola 7. osztályában

A módszerek változatos, szakszerű alkalmazásánál figyelembe kell venni az oktatási és nevelési célt, a tanulók meglévő ismereteit és életkori sajátosságait, a tanítási anyag természetét és az oktatásra rendelkezésre álló időt. Ezek figyelembevételével nyújtjuk a tényanyagot.

A földrajzi tények elsajátításának folyamatában kell kifejleszteni a földrajzi gondolkodást, lényegében a térképhez kötött gondolkodást. El kell érniük, hogy a tanuló az ítéleteket képes legyen átvinni a térképre gyakorlás útján.

Választásunk azért esett erre a tanítási egységre, mert feldolgozása nem okoz különösebb nehézséget, a tanárok többsége is könnyű anyagnak tartja. Ezért sokan hajlamosak arra, hogy 10–15 perces közléssel, a legegyszerűbb módszerek alkalmazásával dolgozzák fel. Arról viszont megfélekednek, hogy az erkölcsi nevelés szempontjából igen lényeges lehetőségeket (hazafiság, proletárinternacionalizmus) megfelelően kiaknázzák.

Az alábbiakban ismertetjük a 7/c osztályban megtartott órát, abban a sorrendben, ahogy az egyes eljárások az órán sorra kerültek:

I. Házi feladat ellenőrzése (munkafüzet 27. old. 2. és 3. feladata)